УДК 614.2:338.52
DOI https://doi.org/10.11603/1681-2786.2026.2.16402

Н. Є. РОМАНЮК, Н. А. СЕРБІН, Л. М. РОМАНЮК, Н. В. ВОЛОТОВСЬКА

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України,
м. Тернопіль, Україна

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі сучасного стану системи управління громадським здоров'ям в Україні, виявленні основних проблем та розробці рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Матеріали і методи. Враховуючи багатозадачність системи громадського здоров'я, її оперативних функцій та завдань, які стоять сьогодні перед нею в умовах її трансформації і викликів воєнного стану, актуальним є використання міждисциплінарного підходу до вивчення управління у цій галузі. Природно міждисциплінарний характер системи громадського здоров'я вимагає інтеграції медичних знань та вмінь, епідеміології, соціології, загальної гігієни, психології, економіки, правового регулювання та державного управління.

Використано аналіз наукових джерел, опублікованих у фахових журналах для бібліометричного аналізу отриманих даних.

Результати. Управління системою громадського здоров'я розглядається з позицій системного аналізу та системного підходу. Управління системою громадського здоров'я в Україні – це комплексна діяльність, спрямована на збереження та зміцнення здоров'я населення через епідеміологічний нагляд, профілактику хвороб, пропаганду здорового способу життя та реагування на загрози. Вона координується МОЗ та Центром громадського здоров'я, охоплюючи державні центри контролю та профілактики хвороб, медичні установи та органи місцевого самоврядування.

Дослідження управління в системі громадського здоров'я вимагає застосування комплексного методологічного підходу, що поєднує різні наукові парадигми та інструментарій. На відміну від класичних медичних досліджень, які часто зосереджуються на індивідуальних пацієнтах, дослідження громадського здоров'я охоплює цілі популяції та складні системи взаємодій.

Висновок. Управління в системі громадського здоров'я України перебуває у стадії трансформації, прагнучи стати проактивною, міждисциплінарною системою, що фокусується на запобіганні захворюванням, а не їх лікуванні, також на екстреному реагуванні на надзвичайні ситуації. Саме така система управління потребує консолідації зусиль та ресурсів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бібліометричний аналіз; ефективне управління; система громадського здоров'я; системний аналіз.

Управління в системі громадського здоров'я становить одну з найактуальніших проблем сучасної державної політики України, особливо в контексті реформування системи охорони здоров'я та євроінтеграційних процесів. Громадське здоров'я як наука та практика попередження захворювань, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я населення набуває особливого значення в умовах демографічних викликів, зростання тягаря неінфекційних захворювань та нових загроз для здоров'я населення [1].

Управління в системі громадського здоров'я України характеризується переходом до європейських стандартів, впровадженням Закону "Про систему громадського здоров'я" (2023), який фокусується на профілактиці, 10 оперативних функціях ВООЗ (від епідеміології до політики), та роллю Центру громадського здоров'я (ЦГЗ) як головної установи МОЗ, але стикається з викликами, що вимагають координації між центральними органами, місцевим самоврядуванням, наукою та практичною медициною для зміцнення здоров'я нації, а не лише лікування хвороб. Дослідження системи управління громадським здоров'ям з урахуванням сучасних викликів для охорони здоров'я, включаючи пандемію COVID-19 та воєнний стан, а також у розробці практичних рекомендацій, орієнтованих на євроінтеграційні процеси та міжнародні стандарти [2].

Мета: здійснити комплексний аналіз сучасного стану системи управління громадським здоров'ям в Україні за допомогою системного підходу та системного аналізу, виявлення основних проблем та розробка рекомендацій щодо підвищення його ефективності

Матеріали і методи. Використано аналіз наукових джерел, опублікованих у фахових журналах для

© Н. Є. Романюк, Н. А. Сербін, Л. М. Романюк, Н. В. Волотовська, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

бібліометричного аналізу отриманих даних. Системний підхід дозволив врахувати всі рівні управління – від національного до місцевого. Системний аналіз виявив, що повноваження розподіляються між різними рівнями влади, а ефективність системи управління залежить від якості координації між ними [3].

Результати дослідження та обговорення. Громадське здоров'я становить невід'ємний компонент сучасних систем охорони здоров'я у всьому світі й відображає комплексний підхід до збереження та поліпшення стану здоров'я населення. Сучасне трактування цього поняття охоплює як науку, так і практику запобігання захворюванням, подовження життя та зміцнення здоров'я через організовані суспільні зусилля [4].

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, громадське здоров'я включає широкий діапазон заходів – від формування політики до створення сприятливого середовища, розвитку навичок і переорієнтації служб охорони здоров'я на профілактичний напрямок [5]. Його міждисциплінарний характер природно інтегрує елементи медицини, епідеміології, соціології, психології, економіки та державного управління.

Еволюція розуміння громадського здоров'я пройшла кілька етапів – від санітарно-епідеміологічного нагляду до сучасної концепції, що ґрунтується на соціально-екологічній моделі здоров'я. Ця модель визнає, що стан здоров'я населення формується під впливом численних взаємопов'язаних факторів – біологічних, соціальних, економічних, екологічних, культурних [6]. Подібний підхід вимагає комплексних міждисциплінарних стратегій, що виходять за межі традиційної медицини і залучають різні сектори суспільства [7].

Управління системою громадського здоров'я розглядається з позицій системного аналізу та системного підходу. Управління системою громадського здоров'я в Україні – це комплексна діяльність, спрямована на збереження та зміцнення здоров'я населення через епідеміологічний нагляд, профілактику хвороб, пропаганду здорового способу життя та реагування на загрози. Вона координується МОЗ та Центром громадського здоров'я, охоплюючи державні центри контролю та профілактики хвороб, медичні установи та органи місцевого самоврядування.

Дослідження управління в системі громадського здоров'я вимагає застосування комплексного методологічного підходу, що поєднує різні наукові парадигми та різноманітний інструментарій [8]. На відміну від класичних медичних досліджень, які часто зосереджуються на індивідуальних пацієнтах, дослідження громадського здоров'я охоплює цілі популяції та складні системи взаємодій.

Специфіка цієї галузі полягає в необхідності вивчення не лише медичних аспектів, а й соціальних, економічних, політичних та організаційних факторів, що впливають на здоров'я населення. Такий багатовимірний характер предмету дослідження зумовлює потребу у використанні міждисциплінарних методологічних підходів, що запозичають інструменти з різних наукових дисциплін [9]. Методологія дослідження управління громадським здоров'ям базується на фундаментальних принципах системного підходу, який розглядає систему охорони здоров'я як складну відкриту систему з множиною взаємопов'язаних елементів. Варто зазначити, що саме системний підхід дозволяє врахувати всі рівні управління – від національного до місцевого. Це особливо актуально в умовах децентралізації, коли повноваження розподіляються між різними рівнями влади, а ефективність системи залежить від якості координації між ними [10].

Стратегічність управління полягає у координації заходів в системі громадського здоров'я. Міністерство охорони здоров'я формує політику, а головна установа (Центр громадського здоров'я) координує заходи.

Здійснюється акцент на потребах жителів громади, відбувається постійна взаємодія з органами місцевого самоврядування (ОМС) для забезпечення доступності медичних послуг. Управлінські функції включають також здійснення визначення якості проведених досліджень.

Фахівці з громадського здоров'я працюють у центрах громадського здоров'я (епідеміологи, аналітики), медичних закладах (менеджери з якості) та громадських організаціях.

Основними оперативними функціями системи громадського здоров'я є виконання інформаційно-роз'яснювальної діяльності (адвокації), комунікації та мобілізації в інтересах здоров'я, сприяння розвитку досліджень у сфері охорони громадського здоров'я для наукового обґрунтування відповідної політики і практики [11].

Основні функції включають також:

− епідеміологічний нагляд: моніторинг, оцінка та контроль показників здоров'я населення;

− реагування на загрози та виклики сьогодення: моніторинг та швидка готовність до надзвичайних ситуацій, спалахів інфекційних хвороб;

− захист здоров'я населення: безпека харчових продуктів, охорона праці, екологічний моніторинг;

− зміцнення здоров'я, вплив на зміну способу життя мешканців громади: вплив на детермінанти здоров'я, пропаганда здорового способу життя;

− первинна та вторинна профілактика хвороб, зменшення ризиків для здоров'я: зниження захворюваності на інфекційні та неінфекційні захворювання;

− стратегічне керівництво: розробка політики, нормативне забезпечення;

− інформаційна діяльність: комунікація, адвокація, соціальна мобілізація;

– наукове забезпечення епідеміологічних досліджень: епіддослідження для впровадження результатів їх у практику.

Основні складові адвокації:

– комунікаційна стратегія: планування дій, вибір цільової аудиторії та розробка ключових повідомлень (наприклад, через методику Message house);

– стратегії адвокації: медіа та маркетинг, законодавча діяльність, мобілізація спільнот;

– інструменти: підготовка позиційних документів (Statement), прес-релізів, проведення брифінгів та робота з особами, що приймають рішення.

Адвокація спрямована на захист інтересів та забезпечення соціальних змін.

Основними шляхами удосконалення системи управління громадським здоров'ям є:

– удосконалення системи реагування на епідеміологічні загрози;

– посилення міжсекторальної співпраці для поліпшення якості життя;

– розвиток інформаційно-роз'яснювальної діяльності (адвокації).

Система громадського здоров'я функціонує з метою зміни фокусу з лікування захворювань на їх профілактику, забезпечуючи, таким чином, стійкість суспільства до загроз здоров'ю.

Основні завдання системи громадського здоров'я:

– збереження та зміцнення здоров'я населення, збільшення тривалості життя;

– профілактика захворювань (інфекційних та неінфекційних);

– забезпечення біологічної безпеки та готовності до надзвичайних ситуацій;

– формування здорового способу життя.

Основні сучасні вимоги до управління:

– Європейська інтеграція: гармонізація українського законодавства та стандартів ГЗ з вимогами ЄС, що передбачає модернізацію лабораторій та впровадження сучасних протоколів.

– Функціональна комплексність: охоплення не лише інфекційних, а й неінфекційних захворювань, питання біологічної безпеки, епідеміологічного нагляду та гігієнічних факторів.

– Цифровізація та моніторинг: створення єдиної бази даних про стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності, що дозволяє швидко реагувати на загрози.

– Кадровий потенціал: підготовка кваліфікованих фахівців, впровадження спеціальності "громадське здоров'я" та розробка національних планів розвитку людських ресурсів.

– Оперативність та готовність: здатність системи швидко виявляти, оцінювати та реагувати

Рис. 1. Ключові напрями розвитку системи громадського здоров'я (перспективи)

на надзвичайні ситуації, забезпечуючи захист здоров'я населення.

− Комунікація та адвокація: активна інформаційно-просвітницька діяльність для зменшення ризиків захворювань та популяризації здорового способу життя.

Система управління громадським здоров'ям базується на співпраці державних органів, лабораторних центрів та територіальних установ.

Таким чином, управління в системі громадського здоров'я України перебуває у стадії трансформації, прагнучи стати проактивною, міждисциплінарною системою, що фокусується на запобіганні захворюванням, а не їх лікуванні, також на екстреному реагуванні на надзвичайні ситуації. Саме така система управління потребує консолідації зусиль та ресурсів.

Висновки: Сучасні вимоги до управління системою громадського здоров'я (ГЗ) в Україні, згідно із Законом №2573-IX, фокусуються на створенні комплексної структури, здатної реагувати на ризики, запобігати захворюванням та забезпечувати біобезпеку. Ключовими вимогами є інтеграція з європейськими стандартами, цифровізація даних, наукове обґрунтування заходів та активна комунікація з населенням.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у вивченні та налагодженні оперативного моніторингу за системою управління громадським здоров'ям. Оцінка комплексного та системного підходу системи управління громадським здоров'ям та розробка стратегічних шляхів реагування на ризики, створення ефективних, доцільних та економічних методологій якісного управління.

Інформація про фінансування. Стаття фінансована власними коштами авторів.

Інформація щодо наявності/відсутності конфлікту інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Внесок кожного з авторів згідно таксономії CrediT. Романюк Н.Є.– рецензування важливого інтелектуального контенту рукопису, а також організація підготовки статті до друку; Сербін Н.А.– збір даних та аналіз бібліографічних джерел; Романюк Л.М. – концепція та модель управління, а також аналіз та інтерпретація даних; Волотовська Н.В. – збір даних, рецензування контенту.

Список літератури

1. Модернізація менеджменту та публічного управління в охороні здоров'я. Репозитарій ЗУНУ. 2024. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38546/1/Mon_uzoz_t.pdf (дата звернення: 15.07.2025).
2. Закон "Про систему громадського здоров'я". Центр громадського здоров'я. 2023. URL: https://phc.org.ua/news/v-ukraini-vvedeno-v-diyu-zakon-pro-sistemu-gromadskogo-zdorovya (дата звернення: 15.07.2025).
3. Громадське здоров'я в Україні: здобутки та виклики сьогодення : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ждана В. М. та проф. Голованової І. А. Полтава, 2022. 174 с.
4. Операційний посібник «Розробка та фінансування регіональних і місцевих програм громадського здоров'я». Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2021. URL: https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Manual_Development%20and%20funding%20of%20regional%20and%20local%20public%20health%20programs_print_210x297+3mm.pdf (дата звернення: 15.07.2025).
5. Електронна система охорони здоров'я: ЕСОЗ. Медплатформа. 2025. URL: https://medplatforma.com.ua/article/1541-elektronna-sistema-ohoroni-zdorovya (дата звернення: 15.07.2025).
6. Наказ МОЗ України «Про затвердження пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я на 2023-2025 роки» від 07.10.2022 р. № 1832. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22 (дата звернення: 15.07.2025).
7. Охорона здоров'я в Україні. Вікіпедія (актуальні дані 2025). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Охорона_здоров'я_в_Україні (дата звернення: 15.07.2025).
8. Публічне управління та адміністрування у галузі охорони здоров'я. НАДС. 2024. URL: https://pdp.nacs.gov.ua/courses/publichne-upravlinnia-ta-administruvannia-u-haluzi-okhorony-zdorovia (дата звернення: 15.07.2025).
9. Ukraine crisis. Public health situation analysis. WHO. 2025. URL: https://iris.who.int/handle/10665/352494 (date of access: 15.07.2025).
10. Ukraine Strengthens the Public Health System to Tackle New Challenges. World Bank, July 2025. URL: https://www.worldbank.org/en/news/feature/2025/07/07/ukraine-strengthens-the-public-health-system-to-tackle-new-challenges (date of access: 15.07.2025).
11. WHO Global Strategy on Digital Health 2020–2025. Geneva: World Health Organization; 2021. URL: https://www.who.int/docs/default-source/documents/gs4dhdaa2a9f352b0445bafbc79ca799dce4d.pdf (date of access: 15.07.2025).

References

1. Modernizatsiia menedzhmentu ta publichnoho upravlinnia v okhoroni zdorovia [Modernization of management and public administration in healthcare]. (2024). Repozytarii ZUNU. Retrieved July 15, 2025, from https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38546/1/Mon_uzoz_t.pdf[in Ukrainian].

2. Tsentr hromadskoho zdorovia Ukrainy. (2023). Zakon "Pro systemu hromadskoho zdorovia" [Law "On the public health system"]. Retrieved July 15, 2025, from https://phc.org.ua/news/v-ukraini-vvedeno-v-diyu-zakon-pro-sistemu-gromadskogo-zdorovya[in Ukrainian].
3. Zhdan, V. M., & Holovanova, I. A. (Eds.). (2022). Hromadske zdorovia v Ukraini: zdobutky ta vyklyky sohodennia [Public health in Ukraine: achievements and current challenges]. Poltava. [in Ukrainian].
4. Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. (2021). Operatsiinyi posibnyk "Rozrobka ta finansuvannia rehionalnykh i mistsevykh prohram hromadskoho zdorovia" [Operational manual "Development and financing of regional and local public health programs"]. Retrieved July 15, 2025, from https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Manual_Development%20and%20funding%20of%20regional%20and%20local%20public%20health%20programs_print_210x297+3mm.pdf[in Ukrainian].
5. Medplatforma. (2025). Elektronna systema okhorony zdorovia: ESOZ [Electronic healthcare system: eHealth]. Retrieved July 15, 2025, from https://medplatforma.com.ua/article/1541-elektronna-sistema-ohoroni-zdorovya
6. Ministry of Health of Ukraine. (2022). Nakaz MOZ Ukrainy "Pro zatverdzhennia priorytetnykh napriamiv rozvytku sfery okhorony zdorovia na 2023–2025 roky" № 1832 vid 07.10.2022 [Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 1832]. Retrieved July 15, 2025, from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22[in Ukrainian].
7. Okhorona zdorovia v Ukraini [Healthcare in Ukraine]. (2025). Wikipedia. Retrieved July 15, 2025, from https://uk.wikipedia.org/wiki/Okhorona_zdorov'ya_v_Ukrayini[in Ukrainian].
8. NADS. (2024). Publichne upravlinnia ta administruvannia u haluzi okhorony zdorovia [Public administration in healthcare]. Retrieved July 15, 2025, from https://pdp.nacs.gov.ua/courses/publichne-upravlinnia-ta-administruvannia-u-haluzi-okhorony-zdorovia[in Ukrainian].
9. World Health Organization. (2025). Ukraine crisis: Public health situation analysis. Retrieved July 15, 2025, from https://iris.who.int/handle/10665/352494
10. World Bank. (2025, July 7). Ukraine strengthens the public health system to tackle new challenges. Retrieved July 15, 2025, from https://www.worldbank.org/en/news/feature/2025/07/07/ukraine-strengthens-the-public-health-system-to-tackle-new-challenges
11. World Health Organization. (2021). WHO global strategy on digital health 2020–2025. Retrieved July 15, 2025, from https://www.who.int/docs/default-source/documents/gs4dhdaa2a9f352b0445bafbc79ca799dce4d.pdf

CHARACTERISTICS AND ANALYSIS OF MANAGEMENT IN THE PUBLIC HEALTH SYSTEM OF UKRAINE

N. Ye. Romanjuk., N. A. Serbin, L. M. Romanjuk, N. V. Volotovska
Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ministry of Health of Ukraine, Ternopil, Ukraine

Purpose: to investigate The purpose of the study is to comprehensively analyze the current state of the public health management system in Ukraine, identify key problems, and develop recommendations to improve its effectiveness.

Materials and Methods. Given the multi-tasking of the public health system, its operational functions and the tasks it faces today in the context of its transformation and the challenges of martial law, it is relevant to use an interdisciplinary approach to studying management in this area. The naturally interdisciplinary nature of the public health system requires the integration of medical knowledge and skills, epidemiology, sociology, general hygiene, psychology, economics, legal regulation and public administration.

The results of the study Public health management is considered from the perspective of systems analysis and a systems approach. Public health management in Ukraine is a comprehensive activity aimed at preserving and strengthening the health of the population through epidemiological surveillance, disease prevention, promotion of a healthy lifestyle, and response to threats. It is coordinated by the Ministry of Health and the Center of Public Health, covering state centers for disease control and prevention, medical institutions, and local governments.

Research on public health governance requires a comprehensive methodological approach that combines different scientific paradigms and tools. Unlike classical medical research, which often focuses on individual patients, public health research encompasses entire populations and complex systems of interactions.

Conclusions. Ukraine is undergoing a transformation, aiming to become a proactive, interdisciplinary system that focuses on disease prevention rather than treatment, and on emergency response to emergencies. This is the kind of management system that requires consolidation of efforts and resources.

KEY WORDS: bibliometric analysis; effective management; public health system; system analysis.

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026

Відомості про авторів:
Романюк Ніна Євгенівна – кандидатка медичних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID https://orcid.org/0009-0009-0322-5006
Сербін Надія Андріївна – здобувач вищої освіти 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Громадське здоров'я» Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
Романюк Любов Миколаївна – кандидатка медичних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я, Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID https://orcid.org/0000-0002-9278-0184
Волотовська Наталя Володимирівна – доктор медичних наук, доцентка кафедри фізіології з біоетикою Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID https://orcid.org/0000-0003-4073-3148

Електронна адреса для листування: fedchyshyn@tdmu.edu.ua